

Att leda ett samhälle i krig

av Bo Richard Lundgren

TITEL:

Totalförsvarets ledning under kalla kriget

FÖRFATTARE:

Sten Munck af Rosenschöld

FÖRLAG:

Printfabriken AB, Karlskrona 2014

HUR LEDER MAN ett samhälle i krig? Det enkla svaret är att det vet vi inte. Sverige har ju inte några egna erfarenheter från de senaste två hundra åren, om vi inte räknar in beredskapsåren som gav oss en liten försmak om vad det handlar om.

Sedan dess har vi dock haft anledning att kontinuerligt fundera över frågan och försökt att utveckla ledningsformer som vi hoppas ska vara ändamålsenliga. Frågan kan brytas ned i ett stort antal delfrågor. Till dessa hör: På vilket sätt skiljer sig ledning i krig från ledning i fred? Hur ska beslutsfattandet utformas för att tillgodose kravet på snabbhet i krishanteringen? Hur ska ledningsorgan skyddas mot såväl angrepp mot ledningssystem och kommunikationer som mot fysisk bekämpning av ledningsplatser?¹ Vilka samarbetsmönster måste till för att civila aktörer ska kunna stödja Krigsmakten/Försvarsmakten? Ja, listan kan göras lång.

Den ovan nämnda problematiken har behandlats i flera av de publikationer som ingår i skriftserien ”Försvaret och det kalla kriget” (FoKK). Bland dessa kan nämnas publikationerna 26², 27³ och 48.⁴ Till denna problematik hör förstås också på vilket sätt svensk säkerhetspolitik har påverkat totalförsvarets utformning och innehåll

samt hur ledning bör utformas för att koncept och samarbetsmönster ska bli så effektivt som möjligt.

Detta digra FoKK- bibliotek har nu fått ytterligare ett mycket värdefullt bidrag i form av publikation nr 39, *Totalförsvarets ledning under kalla kriget*. Boken är författad av Sten Munck af Rosenschöld och omfattar tiden mellan 1945–1991. Den behandlar ledningsfrågorna på såväl högsta som regional och lokal nivå. Arbetet bygger huvudsakligen på statliga utredningar (försvarsutredningar och myndighetsspecifika utredningar) och redovisar hur ledningsorganisation och ledningsformer utvecklades under denna tid. Boken är ett resultat av flit, lärdom och noggrannhet. Författaren är väl skickad att behandla detta ämne med bakgrund som officer med drygt fyrtio år i yrket. Han har bl a varit lärare vid Försvarshögskolan. Ämnet har berikats av författarens egen kunskap och erfarenheter men också av intressanta intervjuer bl a med f d överbefälhavaren Bengt Gustafsson och förre generaldirektören vid ÖCB, Gunnar Nordbeck.

Bokens titel kan ge intryck av att innehållet enbart handlar om ledningsfrågor i strikt mening. Så är lyckligtvis inte fallet. Mycket rör även organisation. Läsaren får därför ock-

så en ganska generös dos av organisationstablåer m m. Författaren har också förtjänstfullt behandlat övnings- och utbildningsfrågor som ju är intimt kopplade till ledningsfrågorna. Bildandet av Försvarshögskolan och dess roll i att utveckla kunskap och professionalism hos ansvariga framhålls med rätta.

Bokens stora förtjänst är att ledningsfrågorna belyses ur ett helhetsperspektiv d v s är betraktade i ett totalförsvarssammanhang. Frågorna var ju av sådan karaktär att de under tidens gång behövde ses och behandlas ur både ett civilt och ett militärt perspektiv. Det civila perspektivet handlade om att organisation och ledningsformer måste anpassas till hotbild, troliga scenarier och aktuell säkerhetspolitik.⁵ Självfallet måste också planering och ledning utgå från det civila försvarets uppgifter som i princip genom åren kom att handla om att skydda civilbefolkningen, att upprätthålla samhällets funktioner och att stödja Krigsmakten/Försvarsmakten. Detta krävde tillkommande resurser i fredstid i form av krigsplanering men också tillförsel av annan kompetens. Det krävde också en omfattande lagstiftning t ex förfogandelagar, civil tjänstgöringsplikt m m. Det krävdes också delvis en annan ansvarsfördelning, nya samverkansformer och myndighetsbildningar på civil sida.

På militär sida fanns betydande utmaningar när det gällde att ”jacka in” Försvarsmaktens ledningsorgan i civila strukturer. Här och var kunde kulturkrockar skönjas. Ibland formulerades från militärt håll önskemålet om en ”civil ÖB” som hade motsvarande befogenheter och skulle utgöra en likvärdig samarbetspartner. Ett sådant ”arrangemang” är dock, som de flesta inser, främmande för svensk rätts- och förvaltningstradition och orealistiskt ur ett demokratiskt perspektiv. Emellertid utvecklades, vilket boken förtjänstfullt behandlar, flera or-

gan som skulle kunna ses som länkar mellan civila och militära strukturer. Hit hör Försvarsråd, Chefsnämnd och på ”högre regional nivå” CB-funktionen och samgrupperade staber. Här kunde man framgångsrikt diskutera, planera och besluta om gemensamma frågor.

Ytterligare en förtjänst med boken är att författaren analyserar begreppet ledning som ju har delvis olika innebörd på civil och militär sida.

Avslutningsvis anser jag att boken fyller en viktig funktion som en del av ”facit” d v s hur det blev. För att riktigt kunna förstå bakgrund och motiv räcker det inte med utredningsdirektiv m m. Här krävs ett djupare studium av periodens utveckling vad gäller hotbild, säkerhetspolitiska bedömningar m m. Man behöver också en djupare förståelse av den koppling som ibland fanns (men inte alltid) mellan säkerhetspolitik och totalförsvar.⁶

I förordet till boken har professor Kent Zetterberg uttalat att han ”är övertygad om att boken kommer att bli ett standardverk i framtiden och även fungera väl som en handbok”. Jag delar denna bedömning. Boken rekommenderas till läsning för de ansvariga politiker och tjänstmän som nu har till uppgift att försöka återskapa någon form av ett modernt ”totalförsvar” d v s ett fungerande samarbetsmönster mellan civila och militära aktörer och skapa ändamålsenliga ledningsformer för framtiden. I detta viktiga arbete kan kunskaper om gårdagens problem och lösningar både vara värdefulla och inspirerande.

Recensenten är f d chef för Institutet för Högre Totalförsvarsutbildning vid Försvarshögskolan och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Denna problematik finns tidigt beskriven bl a i Ahnfelt m fl *BÅDE OCH*, 1957.
2. Nr 26: Artéus, Gunnar & Zetterberg, Kent (red.) *Högsta ledningen- Förhållandet mellan regeringen och överbefälhavaren under det kalla kriget*. Försvarshögskolan, Stockholm 2010,
3. Nr 27: Artéus, Gunnar & Fältström, Herman (red.) *Totalförsvaret under Sveriges kalla krig: Sex föredrag*, Kungl. Örlogsmannasällskapet, Tyresö, 2011
4. Nr 48 Roth, Thomas, *Den svenska krigsmakten under kalla kriget. Krigsplanläggning, förband och beredskap*, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.
5. Observera att det s k neutralitetsfallet spelade stor roll på civil sida.
6. Intressanta iakttagelser finns bl a *Si vis paxem – para bellum*, Svensk säkerhetspolitik och krigsplanering 1945–1975 av Bengt Wallerfelt, Försvarshögskolan, 1999, samt i FoKK- publikationen nr. 26 (Se ovan.)